

Efendi'nin takdirine mazhar olarak sur-re-i hümayun niyâbet-i şer'iyesine tayin edildi. Bu görevde iken ikinci defa Şam ve Hicaz'ı görmeye fırsatı buldu. Dönüşünde Vezirköprü nâibliğine getirildi ve fiilen 1903 Martında göreve başladı. 1905 Ekiminde Osmancık'a, ardından Niksar'a ve 1911'de de Refahiye'ye gönderildi. Son memuriyeti Evkaf Nezâreti kuyûd-ı kadîme mütercimliğidir.

İlim hayatına daha çocuk yaşta Amasya meşhurlarının hayatını araştırmak ve Asrî mahlasıyla manzumeler yazmakla başlayan Hüseyin Hüsâmeddin daha sonra bütün çalışmalarını Türk dili ve tarihi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ayrıca Târîh-i Osmânî Encümeni'nin kuruluşundan itibaren üyesiydi. 10 Şubat 1939 tarihinde Şişli'deki evinde vefat etti ve Feriköy Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Hüseyin Hüsâmeddin'in İstanbul, Selânik, Hanya, Şam, Hicaz, Amasya, Bursa gibi çeşitli şehirlerde arayıp bulduğu el yazmaları, mahkeme sicilleri, vakfiyeler, kitâbeler, mezar taşları gibi ilk kaynaklara başvurarak hazırladığı eserleri büyük değer taşımaktadır. Ancak başvurduğu kaynakları çoğunlukla göstermemiş olması ve bazı konularda aşırı etimolojik benzetmelere kalkışması yazdıklarının ilmi değeri hakkında tereddütlere sebep olmuştur. Buna rağmen yerli ve yabancı birçok tarihçi onun başeseri olan *Amasya Tarihi*'nin değerini takdir etmiştir. Eserin bazı konularda gerçek bir hazine olduğunu söyleyen Franz Babinger, hiç olmazsa kısmen Batı dillerinden birine çevrilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Hüseyin Hüsâmeddin'in en belirgin özelliği, aldığı kuvvetli İslâm kültür ve terbiyesine rağmen "koyu bir Türkçü" oluşudur. Hayatının gayesini "Türk tarihini ve dilini araştırmak" olarak göstermesi, devşirmeler hakkında çok ağır hükümler vermesi, "dilde Türkçülük" cereyanının içinde yer alması gibi hususlar onun bu yönünü açıkça göstermektedir.

Eserleri. 1. Amasya Tarihi*. Aslında on iki cilt olup İstanbul'da 1912-1928 yılları arasında ancak dört cildi basılabilen eser müellifin en önemli çalışmasıdır. Amasya Belediyesi tarafından 1979 yılında satın alınan kitabın V. cildi kayıptır; yazma halindeki VI-XII. ciltleri ise emanet olarak Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin basılan ciltlerindeki bazı hatalar Amasya müftüsü Sabri Yetkin tarafından düzeltilmiş olup bu nüsha Ankara'da Kâmil Şahin'in özel kütüphanesinde. 2. *Evkâf-ı Hümayun Nezâ-*

*reti'nin Târihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzâ-
rın Terâcim-i Ahvâlî* (İstanbul 1335). İb-
nülemin Mahmud Kemal ile birlikte ka-
leme aldıkları eserin tarihçe kısmı Hüse-
yin Hüsâmeddin'e aittir. Eser Nazif Öztürk
tarafından sadeleştirilmek suretiyle ya-
yınlanmıştır (VD, XV-XIX [1982-1985]). 3. *Temel*. "Türk dilinde harflerin vaziyetle-
riyle mânalarını, kelimelerin teşkilâtıyla
iştikaklarını keşf ve ispat eden temel"
başlığını taşıyan bu eserin ancak birinci
cüzü yayımlanabilmiştir (İstanbul 1926). 4. *Paşa Armağanı*. Paşa kelimesinin
Türkçe olduğunu göstermek amacıyla
kaleme alıp Mustafa Kemal Paşa'ya ithaf
ettiği eserin bizzat müellifin el yazısıyla
olan nüshası Amasya'da Hüseyin Menç'in
özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

Hüseyin Hüsâmeddin'in Osmanlı döne-
mindeki nişancılarının hayatını incelediği
*Nişancılar Durağı ve Osmanlı Meşâ-
hîri, Türk Takvimi, Divân-ı Vezâret,
Türk Fiilleri, Türk İsimleri, Kitâbü't-
tasrîf: Temel Külliyyatından Fiiller
Hakkında Mülâhazât-ı Sarfiyye, Türk
Sıfatları: Türk Çavları* adlı eserleriyle
*et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Tür-
kiyye* çevirisi henüz yayımlanmamış.
Türk Emniyet Teşkilâtı Tarihi adlı eseri
ise kaybolmuştur. Ayrıca *Târîh-i Osmâ-
nî Encümeni Mecmuası* ve *Türk Tari-
hi Encümeni Mecmuası*'nda, *İkdam
ve Türk Yurdu* gibi bazı gazete ve mec-
mualarda dil ve tarih konularında makaleleri yayımlanmıştır. Bunlar arasında
"Koca Mehmed Paşa", "Alâeddin Bey",
"Sultan Altunbaş", "Molla Fenârî", "Orhan
Bey'in Vakfiyesi" adlı makaleleri özellikle
zikredilebilir (Sarcaoğlu, XIV [1994], s. 46).

BİBLİYOGRAFYA :

Amasya Tarihi, I, 334-340; İsmail Hakkı
Uzunçarşılı, "İbrahim Ethem Paşa Ailesi ve H.
Edhem", *Halil Edhem Hâtıra Kitabı*, I, Ankara
1948; F. Babinger, *Aufsatz und Abhandlungen
zur Geschichte Südosteuropas und der Levan-
te*, München 1962, I, 132; Hilmi Ziya Ülken, *Tür-
kiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966,
II, 649, 656; Albayrak, *Osmanlı Ülemâsı*, II, 126;
Mükrimin Halil Yınanç, "Bir Erzurum Tarihçisi",
İş Dergisi, sy. 28 (1941); Ahmet Kuşat, "Türk
Tarihi ile İlgili Makaleler Bibliyografyası", TV,
sy. 3 (1961), s. 478; Nazmi Çağan, "Bir Tarihçi-
nin Yıldönümü Hüsâmeddin Yasar", *Dünya
Gazetesi*, İstanbul 29.VII.1964, s. 3; Turgut Ak-
pınar, "Amasya Tarihi Yazarı Hüseyin Hüsa-
meddin ve Bilinmeyen Eserleri", *Bibliyografya:
Kitap Haberleri Bülteni*, I/3, İstanbul 1972, s.
163-168; a.m.f., "Az Tanınan Büyük Bir Milli-
yetçi: Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", *Hayat Ta-
rih Mecmuası*, XV/8, İstanbul 1975, s. 24-26;
Fikret Sarcaoğlu, "Üç Amasya Tarihçisi ve Eser-
leri", *TED*, XIV (1994), s. 42-46, 48-49.

TURGUT AKPINAR

HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

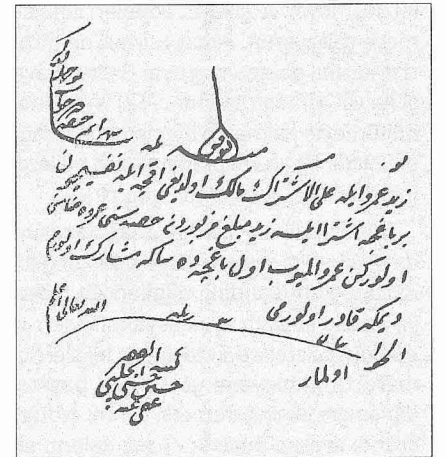
(1849-1912)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. Diyarbakırlı Molla
Çelebi ahfadından Mehmed Hamdi Efen-
di'nin torunu, Erzurumlu İbrâhim Rüş-
dü Efendi'nin oğludur. Çelebizâde unvanı
Molla Çelebi'den gelmektedir. Dâvud Pa-
şa Rüşdiyesi'ne devam etti. Babası Rüşdü
Efendi'nin Gelibolu nâibliğine tayin edil-
mesi üzerine oraya gitti. Bir yandan Geli-
bolu Rüşdiyesi'nde okurken bir yandan
da Osman Efendi'den ders gördü. Daha
sonra İstanbul'a giderek Dârülmaârif'-
te yazı hocası hattat Mehmed Hulûsi ve
damadı hüsn-i hat hocası Mehmed Şev-
ki Efendi'den hat meşketti. Ayrıca Fâtih
dersiâmlarından Ahıskalı Mehmed Efen-
di'nin derslerine devam etti, Mehmed Sâ-
bit Efendi'den ferâiz okudu. Tahsilini ta-
mamlayarak bu hocadan icâzet aldı.

1280'de (1863) mülâzemetle İstan-
bul Bab Mahkemesi'ne giren Hüsnü Efen-
di, 1290'da (1873) hâsılât-ı şer'iyeden
kendisi de hisse almak üzere bu mahke-
menin vekâyi' kâtibi muavinliğine, 1294'-
te (1877) sadreyn (Rumeli ve Anadolu ka-
zaskerliği) müsteşar muavinliğine tayin
edildi. Aynı yılın recebinde (temmuz) ib-
tidâ-i hâric, 1296'da (1879) hareket-i hâ-
ric, bir yıl sonra mûsile-i Sahn, 1298'de
(1881) hareket-i altmışlı derecelerine nâil
oldu. 1299'da (1882) Vergi Emaneti İda-
re Meclisi âzâlığına nakledildi. 1300'de

Hüseyin Hüsnü Efendi'nin arazi ihtilâfıyla ilgili bir fetvası
(İlmîyye Salnâmesi, s. 625)

(1883) mûsile-i Süleymâniyye derecesine nâil olduktan kısa bir süre sonra Bursa kadılığına yükseltildi. Rebîülâhîr 1302'de (Şubat 1885) Vergi Emaneti İdare Meclisi âzalığı üzerinde kalmak üzere Bağdat, Basra ve Musul vilâyetleri arazi ve emlak müfettişliği göreviyle bir yıl kadar bu vilâyetlerde dolaştı. 1304'te (1887) kendisine Defter-i Hâkânî Senedât İdaresi Umûr-i Şer'îyye memuriyeti verildi. Receb 1305'te (Mart 1888) görevinin sona ermesi üzerine yeni bir memuriyete tayinine kadar hazine 2000 kuruş tahsis edildi. Aynı yılın ramazanında (mayıs) Meclis-i Eytâm âzalığına, bir ay sonra Evkâf-ı Hümâyûn Beytûlmâl kassâmlığına getirildi. Zilhicce 1306'da (Ağustos 1889) Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarı oldu ve ardından 4000 kuruş olan maaşı 6000 kuruşa çıkarılarak Evkâf-ı Mülûkâne memuriyeti verildi. Rebîülevvel 1307'de (Kasım 1889) haremeyn pâyesiyile taltif edildi. Bu arada 1889'da Hukuk Mektebi'nde evkaf dersi, bir yıl sonra arazi kanunnâmesi ve tapu nizamnâmesi derslerini, 1892'de İslâm hukukunun bazı konularını okutmaya başladı. 1311'de (1893-94) bu dersler üzerinde kalmak üzere Mülkiye Mektebi'nde ahkâm-ı evkâf dersleri vermekle görevlendirildi. Ayrıca Fâtih derslamları arasında yer aldı ve ertesi yıl bazı talebelere icâzet verdi. Zilkade 1313'te (Nisan 1896) tarik maaşının memuriyet maaşına mahsup edilmesi konusunda irade çıktı.

Hüseyin Hüsnü Efendi Zilkade 1315'te (Nisan 1898), yarım maaş ödenmek üzere Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarlığı üzerinde kalarak 10.000 kuruş maaşla Hey'et-i İslâhiyye âzalığıyla Yemen'e tayin edildi ve beş yıl burada görev yaptı. 1320'de (1902) bu heyetin lağvedilmesiyle esas görevi olan Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarlığına döndü. Cemâziyelâhîr 1322'de (Ağustos 1904) Anadolu kazaskerliği pâyesine nâil oldu; aynı yılın zilkadesinde (Ocak 1905) irâde-i seniyye ile Yemen Bölgesi Islah Komisyonu üyeliğine getirildi. Rebîülevvel 1323'te (Mayıs 1905) Evkâf-ı Hümâyûn müfettişliği verildiyse de 1908'de Meşrutîyet'in ilânından sonra bu memuriyetin ismi Mahkeme-i Evkâf-ı Hümâyûn kadılığına çevrildi. Nihayet 30 Zilhicce 1327'de (12 Ocak 1910) Roma sefiri Hakkı Paşa'nın kurduğu kabinede şeyhülislâm olan Hüsnü Efendi kabinenin tutarsızlığı ve yanlış icraatı sebebiyle huzursuz olmuş, kabine aleyhine muhalif mebuslarla iş birliği yapması üzerine saraya davet edilerek 4 Receb 1328'de (11 Temmuz 1910) istifaya mecbur edilmiş,

gazetelere sıhhi sebepler yüzünden istifa ettiği bildirilmiş, nizamnâme gereğince kendisine 5000 kuruş mâzûliyet maaşı bağlanmıştır. Birinci Mecidi ve Birinci Osmânî nişanlarına sahip olan Hüsnü Efendi, 22 Cemâziyelâhîr 1330'da (8 Haziran 1912) vefat ederek Cerrahpaşa Camii hazîresinde babasının kabrinin yanına defnedilmiştir.

Hukuk Mektebi'nde verdiği dersler *İhsâf fî ahkâmî'l-evkâf* (İstanbul 1310, 1315) ve *Arazi Kanunnâmesi Şerhi* (İstanbul 1310, 1324) adlarıyla basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Sadrazamlar Dosyası, nr. 55; Hüseyin Hüsnü Efendi, *İhsâf fî ahkâmî'l-evkâf*, İstanbul 1310; a.mlf., *Arazi Kanunnâmesi Şerhi*, İstanbul 1310; *Osmanlı Mûellifleri*, I, 289; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 623; İbnülemin-Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Târihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 248; Lütfi Simavi, *Sultan Resad'ın Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 1342, s. 108; Danişmend, *Kronoloji*², V, 159-160; *Takvîm-i Vekâyî*¹, nr. 428; *Ceride-i İlmiyye*, III, 1284; "Hüseyin Hüsnü Efendi", TA, XIX, 420.

MEHMET İPŞİRLİ

HÜSEYİN b. İDRİS

(bk. İBN HÜRREM).

HÜSEYİN KÂMİL

(حسين كامل)

(1853-1917)

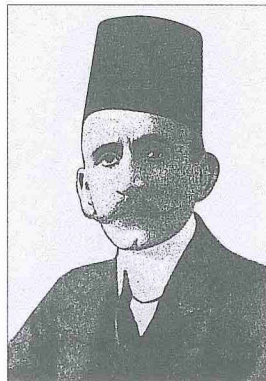
İngiltere himayesinde
tahta çıkarılan ilk Mısır kralı.

Kahire'de doğdu. Hidiv İsmâil Paşa'nın oğludur. İlk öğrenimine, saray mensupları ve eşraf çocukları için Menyel Sarayı'nda açılan okulda başladı. 1867'de babası ile birlikte İstanbul'a giderek Sultan Abdülaziz'i ziyaret ettikten sonra Paris'e geçti; 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılışına ka-

dar orada kaldı. Kanalin açılış törenlerine katılmak için Kahire'ye dönüşünün ardından Floransa'ya İtalya Kralı Victor Emanuel'in nezdine diplomatik elçi olarak gönderildi. Görevini tamamladıktan sonra 1870'te Kahire'ye dönüp Vakıflar, Nâfia, Dahiliye ve Maliye nazırı olarak Meclis-i Nüzzâr'da vazife yaptı. Nâfia nazırı iken Kahire-Hulvân arasındaki demiryolunu inşa ettirdi. Babasının azli (1879) ve sürgüne gönderilmesi üzerine onunla birlikte Napoli'ye yerleşti. Urâbî Paşa'nın isyanının ardından meydana gelen siyasi gelişmeler üzerine 1882'de Mısır'a döndü.

Hüseyin Kâmil'in gerek Hidiv Tefvik Paşa (1882-1892) gerekse Hidiv II. Abbas Hilmi (1892-1914) zamanlarında üstlendiği en önemli resmî görev Meclis-i Şûrâ reisliği oldu. Bu görevinden, 1909'da Süveyş Kanalı imtiyazının uzatılması konusunda çıkan kriz sırasında ayrıldı. Resmî görevlerden uzak kaldığı dönemlerde ticaret ve ziraatla uğraştı. Ayrıca Mısır'da faaliyet gösteren birçok yabancı şirketin temsilciliklerinde bulundu. Mısır'da ziraatın geliştirilmesi için Hidiviyyet Ziraat Cemiyeti'ni faaliyete geçirdi. Daha sonra kurulan Ziraat Nezâreti'nin teşkilâtlanmasında bu cemiyet büyük rol oynadı. Bunlara paralel olarak ziraatı teşvik için İskenderiye ve Kahire'de yabancıların da iştirak ettiği ziraat sergileri açtı. İstanbul'da kurulan Ticaret Mektebi'ni örnek alarak giderleri özel gelirlerle karşılanan bir Özel Ticaret Mektebi açtı.

Osmanlı Devleti 1914 sonbaharında I. Dünya Savaşı'na girince İngiltere, Süveyş Kanalı'nı doğrudan kontrol altına almak ve Osmanlı Devleti'nin cihad çağrısına Mısırlılar'ın uymasını engellemek amacıyla, 1882'den beri işgal altında bulundurduğu Mısır üzerinde himayesini ilân etti (18 Aralık 1914). 19 Aralık'ta bu durumu ve o sırada İstanbul'da bulunan Hidiv II. Abbas'ın görevinden azledildiğini hânedanın en yaşlı üyesi sıfatıyla Hüseyin Kâmil'e bildirdi. Ayrıca Mısır'ın eskiden olduğu gibi Mehmed Ali Paşa hânedanından bir prens tarafından yönetileceği ilân edilerek Hüseyin Kâmil'e "sultan" unvanı ile tahta çıkması önerildi. Bu arada İngilizler, tekliflerinin kabul edilmemesi halinde yabancı birini (muhtemelen Ağa Han'ı) Mısır'a kral olarak tayin edecekleri haberi yaydılar. Önce tereddüt gösteren Hüseyin Kâmil daha sonra İngilizler'in teklifini kabul etti ve 20 Aralık 1914'te tahta çıktı. İlk tepkiyi İstanbul'dan tayin edilmiş olan Mısır kadısı göstererek söz konu-

Hüseyin Kâmil